

Változatok az erőszakról... Képzelt riport...

Reflexiók két amerikai filmhez

Véletlen? ... Műsorszerkesztői tudatosság? ... Mindenképpen szerencsés volt, hogy január második felében, nagyjából egy időben szerepelt a szegedi mozik műsorán Dennis Hopper—Peter Fonda: Szélid motorosok és Stanley Kramer: Áldd meg az állatokat és a gyerekeket című alkotása.

Két film a legutóbbi évek Amerikájáról, pontosabban az amerikai társadalom margójáról. Külsőlegesen dramaturgiai rokonosságuk — a storyt utazási keret fogja egybe — mellett nyilvánvaló genetikai kapcsolatot, az eszközeik közötti sok hasonlóság és végső soron, mondanivalójuk találkozása, önkéntelenül kínálja a párhuzamba állítást és az összehasonlítást.

Fiatalok az amerikai társadalom peremén; a hosszuhajúak és a nyírt bornirtak ellentéte; a humanitást kereső „kallódók”; a humanizálatlan táj és a sebesség adta szabadságélmény; az amerikai kisemberbe ivódott erőszak; erőszakellenesség; értelmetlen halál; megkapó képi és zenei anyag; hangulati szuggesztivitás; az eltérő téma hasonló rendezői megközelítése, ... még sorolhatnánk tovább a közös jegyeket.

A két film közül a „Szélid motorosok” a gazdagabb, az alapvető. Tartalmában, állásfoglalásában egyértelműen történelmi és konkrét. Az 1969-es amerikai diáklázadások előtti jellemző beatnik-hippie magatartás ábrázolása, még döntően kerouaci modorban. „Könnyű lovaglás” a csoda-motorok nyergében, a táj, a szárguldas, a zene büvöletében. Úton. Az „úton-levés” már Kerouacnál állásfoglalással vált. Homályos, céltalan „kilépés”. De Hopper és Fonda Amerika új problémáival is konkretizálja ezt az életérzést, magatartást. Bekapcsolja a marihuana-cigaretta, a „por”, a kábítószer-fogyasztás áldásait (csempészés, sok pénz „utazás”) és így a kerouaci utazás-szárguldas „füves utazással” is váltik, színes, szürrealista — chagalli kép — örvény. Ez az „utazás” már messzibb megy. Underground jellege, szemben állása — akarva-akaratlan — tény.

Fonda Amerika kapitánya és

Hopper Billy-je jelképes és mégis valós, élő figurák. Don Quijote és Sancho Panza újraköltve, motornyeregben, keresztül az amerikai Délen. Útjuk valami homályos álom kergetése, „nosztalgikus kilépési kísérlet” konkrét társadalmi körülmények között.

Nem marasztalja őket a hippie kommuna békeje sem. Az ősi kultúra történelem pusztította romjaira elszórt-vetett magból kinövő élet kevés biztatást ígér. Kevés ez az ígért a film utasainak is. Kamerájuk lefejtja a hippie-romantikát. A hippie kivonulása nem járható megoldás.

De nincs középút sem. „Amint valaki másként viselkedik, jai neki, szorulhat, ráeresztik a bikát, és a bika jön is, és végez az egyénnel” — mondja P. Fonda, a filmmel kapcsolatban. A kilépés kivételsséggé lesz. Az út mentén várja őket a „törvény”, mérhetetlen jogtalansággal, vad szadizmussal. A jogász útítársát, Georg-ot, a „jog nevében”, rendcsinálók verik agyon.

Az úton levés nem visz sehova. „Elszúrtuk Billy” — mondja a Kapitány. Haláluk pecsét e megállapításhoz.

A politikai gyilkosságok, a vietnami emberirtók, a félóránként egy gyilkosság országában, nemcsak az intézményesült erőszak jellemzője a szadista brutalitás. Átitatta a kisembert is, „hogy önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra”. Radnóti fasizmusról írt szavai vérszesen illenek a film befejező képsoraihoz.

Míg Fondaék filmjében az erőszak valami tisztázatlan okokból fakadó fátum Amerika felett, a Kramer ábrázolta világban már mint erény jelenik meg, amit tudatos módszerességgel bele kell nevelni a gyerekekbe is. Tehát Kramer ott folytatja, ahol Hopperék abbahagyták. A téma nála a kitaszítottak, a feleslegesek és az erőszak ellenmondására, konfliktusára módosul.

„Küldj el nekünk egy fiút, és mi visszaküldünk egy cowboyt” — hirdeti a film alcíme, és a történetben szereplő fiúnevelő tábor felirata. A kiméletlenség, a siker, a szenttelenség, az erő és agresszivitás légkörében itt is megengedhetlen az átlagostól való el-

térés. Az uniformizáltak megaláztatásának, megszegyenyítésének áldozatává, céltáblájává válnak a gyengék, vadócá az érzékenyek. Az uniformizáltság nem tűr sajátos egyéni emberi értékeket, a normáktól elütőt. A gyengébb, a különleges.

A feleslegesség itt új módon jelenik meg. Arthur Miller nem sokkal előbb, már alkalmazza a felesleges ember és állat, az Ipari társadalomban integrálódásra képtelen ember és a szintén nem evilági lény, a vadló, a mustáng evolúcióját a „Kallódó emberek”-ben. Kramer ezt a párhuzamot dolgozza át, teszi filmjének alapvető illekeleményévé. A felesleges emberek — selejtbiények analógiá, már a film legelején felmerül az egyik fiú, a Kapitány rossz álmában. A gyerekeket és a biényeket halomra lövik, az ölest — az ölést vérszomjas „vadászai”. Cotton, a kapitány, hiába kiált az anyjára, akit álmában a vadászok között lát — „Ne löj!” —, a rossz álomból a film végére hasonló, tragikus valóság lesz. És a fiú halála — Kramer erről győz meg bennünket — nem baleset, nem véletlen céltévesztés. Ebben a keretben zajlik a film története: a tábori jelenetek, a szökés, az út a biényrezervátumhoz, a biények kiszabadítása.

A story eszköz, színes, érdekes, meggyőző eszköz a keret, a mondanivaló igazolásához. Kramer a fiúk előtörténetének, családi miliójének bevágásával is gazdagítja alakjai jellemzését, mélyíti el figurái szociális hátterét. Filmje mégsem válik konkrét társadalomkritikává. Igazsága elvont, spekulatív igazság. Megmarad az elvont humanizmus szintjén. Elítéli, és elítéltet, de nem sarkall továbbgondolkozásra, elemzésre, nem figyelmeztet a megváltoztatás felelősségére.

Ezen a ponton újra találkozunk. A „Szélid motorosok” szinte dokumentarista társadalomrajza, gazdagabb társadalomkritikája, több, mint amit Kramer filmje nyújt, de egyformán megragadnak a jelenség szintjén, az azzal való szembenállással. Tiltakozásuk azonban csak az erőszak üres tagadásá!

DR. BESENYI SÁNDOR

Felhívás!

A József Attila Tudományegyetem kulturális bizottsága kéri mindazokat, akik az újjá szervezendő egyetemi népi zenekarban játszani szeretnének, február 15-ig jelentkezzenek a kulturális bizottságon (Dugonics tér 13. I. em. 12.).

SZOTE Ifjúsági Filmklub műsora

A francia újhullám

Február

- 13. Emberi piramis
- 20. Unokafivérek
- 27. Veszedelmes viszonyok

Március

- 6. Eli az életét
 - 13. Lőj a zongoristára
 - 20. A halhatatlan
 - 27. Boldogság
- Ingram Bergman művészete és dokumentumfilm Svédországról

Április

- 10. A nap vége
- 17. Svédország pokol
- 24. Tükör által homályosan

Május

- 8. Űrvacsora
 - 15. Csend
- Vetítés helye: a Vörös Csillag filmszínház. Ideje: 22 óra.

CSEL

— És most, hallgassuk meg a Newton—Leibniz formulát!

A JATE KISZ-klub programjából

Február 8-án 19 óra: A Szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola rajz tanszéke hallgatóinak kiállítása.

9-én 18 óra: Disc-jockey
10-én 20 óra: Jazz-koncert, közreműködnek: Vágiék.

11-én 20 óra: Vendégünk: a VIZONTÓ-EGYÜTTES

13-án 19.30 óra: Disc-jockey

14-én 19 óra: „Külpolitika”, sorozat. Az arab olaj: energiaválság—világsportika. Előadó: dr. Kubik István közgazdász docens.

15-én 19 óra: A politikai KI MIT TUD? II.

középdöntője: résztvevők: a JTK I., TTK V., BTK IV., TTK VI. csapata.

18-án 20 óra: Az Egyetemi Énekkar műsora.
20., 21., 22., 23-án:

Bemutatjuk a Budapesti Műszaki Egyetem KISZ-klubját. A programból: az urbanisztika, a szekszológia, a néprajzi, a film-és fotóörök bemutatkozása. JA—VESE (vetélkedő). Sebő—Halmos. A SZKÉNE: Rimbaud-estje.

25-én 22 óra: Esti muzsika.

27-én 19.30 óra: Disc-jockey

28-án 19 óra: GYÖPRUGH

ŐK VÁLLALTÁK!

Több mint 10 éve a téli időszakban felsőoktatási intézményeink hallgatói 10 napos falusi népművelési gyakorlaton vesznek részt. Mi szegediek a Collégium Artium et Polytechnikum keretében már az 1957—58. tanévben kezdtük ezt a munkát azzal, amit a népművelési munka elvár.

Ez évben is február 11-től 20-ig Bács, Békés és Csongrád megyében 100 egyetemi és főiskolai hallgató keresi fel a megyék által kijelölt kisebb városokat, falvakat és nagyobb tanyai településeket, hogy a különféle szakmájú egyetemi és főiskolai hallgatók keressék a kapcsolódó népművelési lehetőségeket. Ez alatt a rövid idő alatt ezek a komplex brigádok — tanárszakos, jogász, orvos, gyógyszerész, műszaki egyetemi és mezőgazdasági hallgatók — megismerkednek a népművelési munkára kijelölt helység politikai, gazdasági, kulturális helyzetével. Gyakorlati munkájuk során ismereteket szerezhetnek életpályájukra, bizonyítva azt is, hogy alkotó és áldozatos munkát vállaló egyetemi, főiskolai ifjúságunk a mában él, hol közvetlenül, hol közvetve érzékeli felszabadult és felemelkedő népünk szükségleteit, a tudomány fejlődésének hatalmas ütemét és távlatait. Ez azt is jelenti, hogy ezek a fiatalok ma többet tudnak, mint tegnap, de holnap sokkal többet fognak tudni, mint ma, és számosan közülük eljegyzik magukat a magyar föld és nép olthatatlan szeretetével és felemelkedéséért végzett munkát többé nem hagyják abba. Hallgatóink éppen gyakorlati tevékenységük révén ér-

„kísérőzene” szerepéből darab építő elemmé lép elő, másrészt saját magát mint pop-zenét reprezentálja. A zene néhány helyen ellenpontozza a történet kiábrándító, kemény ellenérzéseket (ellenérzelmeket) kiváltó tendenciáját, a borzalmat, a félelmet, az egész elidegenítő „jelenséget”, amelyből a XX. század emberének, akár a negyvenes évek elején, akár a hatvanas évek végén, akár Európában, akár az Egyesült Államokban, bőven kitűnt. A Fortuna a premieren nem játszotta túl a darabot, tudásuk és stílusuk jól illeszkedett az előadáshoz.

Giricz Mátyas rendezéséről az a véleményem, hogy didaktikus élt adott a darabnak, ami persze paradoxon, hiszen a didaxis csak tompítani tud a mondanivaló (Déry mondanivalójáról van szó) érzékeny fegyverzetén. Jóllehet ugyanarra helyezi a hangsúlyt, mint az író, „begyógyítjuk a föld sebeit”, ez el is hangzik, mégis erőltet szimbólummal, szájbarágoan fejezi ezt ki; lesznek akik kisöpriák a „társadalmi szemetet”.

Egyedül az Esztert megszemélyesítő Simon Évában láttam azt a lányt, aki a Déry regény főszereplője. Ez persze önmagában még nem pozitívum, de Simon Éva „hozta” Eszter szépségét, érzékenységét, bonyolultságát, végzetesen tragédiába torkolló életének hiteles atmoszféráját, sőt e figura kritikáját is, ami viszont a legjobban megfelel a rendezői koncepciónak. S mi több, jól énekel. Simon Éva felfedezésésszámba menő „meltátsához” hasonlókat írhatok Nyári Attiláról, a színház újdonsült szolótáncosáról, aki több jelenetben is kitűnően táncolt és remekül „szólt meg”. Körtvélyessy Zsolt játékanak legfőbb hibája, hogy pózai rendre ellentmondanak József figurájának; nem tud a lehető legegyszerűbben és legtermészetesebben mozogni és beszélni a színpadon. Ifj. Ujlaky László, Király Levente és Kovács János a maga szokott, jó teljesítményével jelent meg, ki ki kihozva az életrekelte szerepből a maximumot. Martin Márta prózai feladatát jól oldotta meg, de énekmodora elütött attól, amit nyújtani kellett volna.

Mint színpadi látvány, nagyon tetszett a „kigyó-jelenet”, az első részben. Sem a díszlet, sem a fényszínés, megvilágítás-elsötétítés, sem a jelmezezés nem akart kitűnni, a különösegek hiátlanul szolgálták a darab lényegi alkotórészeit, s velük egyetemes egészet képeztek.

CS. A.